

Metodické odporúčania k vyučovaniu témy holokaust v základných (nižšie stredné vzdelávanie) a stredných školách (vyššie stredné vzdelávanie) v Slovenskej republike

Poznámka:

K tomuto všeobecnému dokumentu prislúchajú metodické materiály, voľne dostupné na metodickom portáli Štátneho pedagogického ústavu v sekcii dejepis:
<https://www.statpedu.sk/sk/metodicky-portal/metodicke-podnety/?name=&subject=dejepis&school-type=&educational-area=&year=&submit=+Filtrova%C5%A5>

Čo nájdete na metodickom portáli? *Metodický list pre učiteľov a učiteľky dejepisu k výučbe témy holokaust; odkaz na počítačové grafické spracovanie dobových reálií seredského pracovného a koncentračného tábora, doplnené o vecné informácie k jednotlivým častiam a audiovizuálne záznamy, resp. vyjadrenia bývalých väzňov; ku konkrétnym oblastiam prežívania väzňov v tábore sa viažu aj pracovné listy s metodickou príručkou* (vypracované v spolupráci s Ministerstvom vnútra SR a Katedrou histórie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre).

Štátny pedagogický ústav po konzultácii s externými odborníkmi na problematiku holokaustu na Slovensku i vo svete ponúka pedagógom nasledujúce odporúčania, nadväzujúce na už existujúce dodatky k Štátnym vzdelávacím programom pre nižšie stredné vzdelávanie a pre gymnáziá, na znenie vzdelávacích štandardov predmetu dejepis, na plnenie jeho výchovných a vzdelávacích cieľov a na aktuálnu spoločenskú a politickú situáciu v zmysle preukázateľného nárastu extrémistického zmýšľania u žiakov a žiačok.

1. V nadväznosti na platný dodatok č. 2, ktorým sa mení Štátny vzdelávací program pre nižšie stredné vzdelávanie (2. stupeň ZŠ) s účinnosťou od 1. 9. 2017 a s platnosťou v bode č. 1 (RUP) v 9. ročníku v školskom roku 2019/2020¹, **odporúča sa využiť zvýšená hodinová dotácia pre predmete dejepis (3 hodiny týždenne) na posilnenie výučby témy holokaust v slovenskom i celosvetovom kontexte.**
2. V platnosti ostáva tiež Dodatok č. 1 k štátnym vzdelávacím programom pre gymnáziá, stredné odborné školy a konzervatóriá s platnosťou od 1. 9. 2016², smerujúci k efektívnej a cielenej prevencii prejavov rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu, extrémizmu a ostatným foriem intolerancie. **Odporúčame, aby žiaci aspoň raz v priebehu nižšieho stredného vzdelávania a neskôr aj v priebehu stredoškolského štúdia navštívili v rámci**

¹ Dostupné na internete: https://www.minedu.sk/data/files/7462_dodatok-c-2_svp.pdf [26.8.2019]

² Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/data/att/10211.pdf> [26.8.2019]

zapracovania metódy exkurzia do dejepisnej výučby bud' koncentračný tábor v Osvienčime-Brezinke (Poľsko) alebo koncentračný tábor v Seredi, podľa toho, čo predstavuje finančne aj časovo dostupnejšiu alternatívu. Na mieste bývalého tábora je zriadené Múzeum holokaustu v Seredi. Ponúka niekoľko hodnotných vzdelávacích aktivít pre žiakov a žiačky, ako aj odbornú pomoc pedagógom pri vysvetľovaní témy holokaust v jej zložitých kontextoch. Inou možnosťou je návšteva koncentračného tábore v Terezíne (Česká republika), Múzea SNP v Banskej Bystrici (projekt VAGÓN), prípadne Ústavu pamäti národa v Bratislave alebo niektorého z ďalších múzeí a pamätníkov. Podporované je tiež organizovanie besied s poslednými preživšími holokaustu (alebo ich príbuznými/príbuznými obetí), prípadne skúsenými odborníkmi na danú problematiku, ako aj realizácia školských i mimoškolských projektov a súťaží.

3. V súvislosti s inovovaným Štátnym vzdelávacím programom (iŠVP) pre nižšie stredné vzdelávanie upriamujeme pozornosť v prípade predmetu dejepis na nasledujúce výchovno-vzdelávacie ciele:
- a) **Žiaci nadobudnú spôsobilosť pochopiť príčiny, priebeh a dôsledky historických udalostí;**
 - b) **rozvinú si komplex kompetencií – spôsobilostí, schopností rozvíjať a kultivovať kultúrny dialóg a otvorenú diskusiu ako základný princíp fungovania histórie i školského dejepisu v demokratickej spoločnosti;**
 - c) **osvoja si postupne spôsobilosť historickej kultúry ako schopnosti orientovať sa v mnohosti kultúrnych situácií, v ktorých sa stretávame s históriou.**

V 9. ročníku ZŠ v tematickom celku *Obrazy druhej svetovej vojny* je vhodné klásť dôraz na výkonový štandard: **spracovať holokaust na konkrétnom príbehu;** ako aj na obsahový štandard: **holokaust, koncentračné tábory.**

V 9. ročníku ZŠ v tematickom celku *Slovenský štát (1939-1945)* je vhodné klásť dôraz na výkonový štandard: **konkretizovať postupné obmedzovanie práv a slobôd židovských spoluobčanov;** ako aj na obsahový štandard: **totalitný režim, židovský kódex, deportácie.**

V súvislosti s inovovaným ŠVP pre gymnáziá so štvorročným a päťročným vzdelávacím programom upriamujeme pozornosť v prípade predmetu dejepis na nasledujúce výchovno-vzdelávacie ciele:

- a) **Rozvíjať a kultivovať kultúrny dialóg a otvorenú diskusiu ako základný princíp fungovania histórie i školského dejepisu v demokratickej spoločnosti;**
- b) **osvojiť si postupne spôsobilosť historickej kultúry ako schopnosti orientovať sa v mnohosti kultúrnych situácií, v ktorých sa stretávame s históriou.**

Tematický celok *Druhá svetová vojna* ponúka výkonové štandardy: **rozpoznať útrapy ľudí na fronte a v zázemí, zdokumentovať holokaust na konkrétnom príbehu,** na ktoré je potrebné zamerať pozornosť. Rovnako dôležité je vysvetliť podstatu pojmov vymenovaných v obsahom štandarde: **holokaust, Spravodliví medzi národmi.**

V prípade tematického celku *Slovenský štát (1939-1945)* by mal byť akcent kladený na výkonové štandardy: **analyzovať hospodárske, sociálne a kultúrne pomery; objasniť riešenie židovskej otázky na konkrétnom príbehu.** V prípade obsahového štandardu do popredia vystupujú pojmy: **totalitný režim, antisemitizmus, arizácia.**

4. **Pri výučbe témy holokaust sa nemožno vymedziť iba na predmet dejepis. Ide o problematiku s ďaleko širším medzipredmetovým rozmerom.** V prípade slovenského jazyka a literatúry možno napísať úvahu/esej o osudoch ľudí, ktorých zločinný nacistický režim označoval za „podľudí“, čím sú myslení v užšom zmysle slova predovšetkým Židia, Rómovia, homosexuáli a fyzicky či duševne znevýhodnení ľudia, určení na priamu hromadnú likvidáciu (genocídu), avšak vo všeobecnosti sú pod týmto termínom myslení aj príslušníci všetkých iných ako árijských (germánskych) etník, vrátane Slovanov. Tí sa mali stať prinajmenšom sluhami nadradenej germánskej rasy. Téma holokaust by mala nájsť zastúpenie aj na literatúre, napr. cez analýzu diela *Denník Anny Frankovej*. Spája sa to s nevyhnutnosťou rozvoja čitateľskej gramotnosti. V rámci etickej výchovy ide o prioritné zameranie na etické hodnoty (hodnota ľudského života, ľudská dôstojnosť, sloboda a zodpovednosť, spravodlivosť, svedomie, city a empatia, tolerancia, pomoc a iné). Danú tému možno učiť aj v prepojení s cudzími jazykmi, a to konkrétne cez začlenenie metódy CLIL do vyučovania. Na geografii sa možno zamerať na geografické rozloženie židovského a rómskeho etnika vo svete, jeho východiská a dôsledky, ako aj na existenciu štátu Izrael a výzvy, s ktorými sa od vzniku v roku 1948 musí vyrovnávať. Občianska náuka ponúka porovnanie totalitných a demokratických režimov a spoločne s už zmienenou etickou výchovou neobchádza problematiku dodržiavania základných ľudských práv a slobôd. Holokaust môže nájsť aj výtvarné vyjadrenie na hodine výtvarnej výchovy, pričom žiaci by mohli byť požiadaní o umelecké zachytenie ich vnímania holokaustu so zapojením emocionálnej zložky. Napríklad môžu navrhnúť na základe nadobudnutých vedomostí znak holokaustu, ktorý by ho vystihol a využil sa na poštovej známke. Hudobná výchova zasa poskytuje priestor na oboznámenie sa so židovskou alebo rómskou hudbou, predstavujúcou nepopierateľný dôkaz o kultúrnej vyspelosti týchto etník. Cieľom aktivít je celkovo sa zamyslieť nad páchaním bezprávia na osobách, ktoré sa ničím neprevinili, ale napriek tomu doplácajú na propagandu a systém uplatnenia kolektívnej viny.

Možností ako v edukačnej praxi pristúpiť k takémuto kontextovému prístupu k tematike holokaustu je niekoľko:

- 1) **Projektové vyučovanie** – možnosť spracovať celoškolský projekt napr. s názvom *Pripomienka/spomienka na obeť holokaustu a rasového násillia – aby sme nikdy nezabudli*³. Môže mať podobu tematického dňa, počas ktorého sa budú v čase školského vyučovania rozoberať výlučne témy zamerané na holokaust, rasovú nenávisť a všeobecne extrémizmu v celej škole a na všetkých predmetoch v rôznych

³ Pamätný deň obetí holokaustu a rasového násillia si pripomíname každoročne 9. septembra. Aktivitu je teda možné zaradiť už na začiatku školského roka.

prepojeniach. Po riadnom vyučovaní môžu nasledovať aj mimoškolské aktivity, ako napr. premietanie filmov a diskusie s verejnosťou k danej problematike.

Ako projekt možno spracovať aj prezentáciu, poster alebo výstavu (obrazov, fotografií, novinových článkov) o osudoch židovskej komunity v konkrétnom regióne, v ktorom sa škola nachádza.

- 2) **Rovesnícke vzdelávanie** – atraktívnou a motivujúcou možnosťou scitlivenia žiakov k predmetnej problematike je tiež urobenie z nich bezprostredných aktérov transferu vedomostí smerom k ich mladším kamarátom. Žiaci, ktorí si potrebné vedomosti a celkovo kompetencie už osvojili na hodine dejepisu, prípadne prejavia o tému zvýšený záujem, môžu motivačne zapôsobiť na menej aktívnych žiakov a cez vcítenie sa do pozície učiteľa/učiteľky odovzdať poznatky, vedúce k rozvoju demokratického zmýšľania na škole, resp. k rozvoju pozitívnej klímy a vzájomnej spolupráce žiakov. Možnosťou je aj pozvanie žiakov vyšších ročníkov stredných škôl, aby poučili žiakov 9. ročníka ZŠ.

- 3) Iné metodické podnety:

- Dôraz treba klásť na **rozvoj kritického myslenia, prepájanie súvislostí, vplyv minulosti na prítomnosť a budúcnosť. Ide o kľúčovú kompetenciu, ktorej postupné osvojenie je predpokladom správneho uchopenia tak významnej historickej problematiky, akou je holokaust.**
- **Veľký význam má tiež podpora rozvoja mediálnej gramotnosti, keďže v súčasnosti existuje viacero dezinformačných konšpiračných médií, ktoré holokaust priamo popierajú. Kvalifikovaný pedagóg by mal zvládnuť porovnanie príkladov dezinformačného internetového zdroja s hodnoverným a ukázať, s prihliadnutím na preukázateľné historické fakty/dôkazy, ako sa dá bolestná časť dejín na jednej strane využiť v prospech všeobecného poučenia, aby sa história nemusela zopakovať, a na druhej strane zneužiť k šíreniu nenávisťi, prípadne k získavaniu pochybnej popularity a politických sympatií.**

Žiakom treba tiež na príkladoch (novinové články, plagáty, karikatúry, rozhlasové nahrávky, filmové ukážky) ⁴ ukázať, ako funguje propaganda v totalitných režimoch a aký ma dosah na myslenie ľudí v spoločnosti.⁵

Príklad: Hranica medzi slobodným vyjadrením názoru, šírením nenávisťi („hejtovaním“) na sociálnych sieťach a úmyselným zavádzaním sprevádzaným popieraním očividných dôkazov býva často tenká. Ako to vyzerá, keď sa obeť holokaustu konfrontuje s negatívnym názorom žiaka, ktorý v podstate hľadá pravdu

⁴ Z uvedeného vyzdvihujeme karikatúry a dobové fotografie, ktorých konštruktívna analýza má veľkú výpovednú hodnotu súvisiacu s ozrejením podstaty predsudkov a averzií voči židovskej a rómskej komunite.

⁵ Podklady k preukázaniu propagandy vo vojnovnej Slovenskej republike (1939 – 1945), zároveň slúžiace aj na jednoduché ozrejenie kontextov jej existencie a zločinného charakteru, vrátane zaobchádzania so Židmi po vzore Nemecka, nájdete na internetovej stránke: <https://senxskutocnost.sng.sk/chapters/3-70000-obeti>; <https://senxskutocnost.sng.sk/chapters/3/propaganda>; <https://senxskutocnost.sng.sk/chapters/3/romovia>; <https://senxskutocnost.sng.sk/chapters/3/sprava-osviencim> [27. 8. 2019]

a chce vyjadriť svoj postoj, lenže je ovplyvnený konšpiráciami, je dobre viditeľné na udalosti, ktorá sa odohrala na jednej besede v bardejovskej synagóge.⁶

Pripomeňte žiakom, že sloboda prejavu je veľká vymoženosť demokracie, ale umožňuje aj prekrúcať fakty tými, ktorí síce nemajú dostatočné vedomosti, ale disponujú veľkou schopnosťou komunikácie a manipulácie. Všetky informácie by sme si mali overovať z dvoch až troch nezávislých zdrojov. Dlhodobu sa ukazuje, že žiaci nepracujú s faktami, ale len preberajú názory/postoje tých, s ktorými z nejakého dôvodu sympatizujú (vplyv rodiny, prostredia a školy). To predstavuje výstrahu do budúcnosti.⁷

- Spomedzi vyučovacích metód uplatniteľných na hodinách dejepisu dávame do pozornosti v súvislosti s témou holokaustu metódu **dejín každodennosti**, ktorá má potenciál vystúpiť zo všedného teoretického výkladu učiva a priblížiť obeť genocídy nie ako čísla, ale ako osoby s mäsa a kostí, ako plnohodnotné ľudské bytosti, ktoré prežívali dennodenné opovrhnutie podstatou časťou majoritnej spoločnosti a ktoré si skúsili pre nás ťažko predstaviteľné hrôzy. Ako podklad k tejto metóde môžu slúžiť knižné diela obetí (ideálny je denník), prípadne prezentovanie denného režimu v koncentračných a vyhladzovacích táboroch. Možné je aj porovnanie podmienok každodennej existencie v tábore v Terezíne (Česká republika), v tábore v Sereďi na Slovensku a vo vyhladzovacích táboroch v Poľsku.
- Metóda **ústnej histórie (oral history)** má takisto svoje opodstatnenie. Ideálne je realizovať ju naživo formou diskusie/besedy s preživšími holokaustu alebo ich príbuznými. Alternatívou je pozretie si videozáznamu rozhovorov/prehovorov týchto ľudí cez audiovizuálnu techniku (napr. vyjadrenia prof. MUDr. Pavla Traubnera, PhD.) Má to enormný etický rozmer.
- Metóda **exkurzie** už bola načrtnutá, ale rozpracujeme ju v ďalšej časti materiálu ešte podrobnejšie v súvislosti s Múzeom holokaustu v Sereďi. To isté platí aj v prípade využitia vhodných filmov a TV dokumentov k téme a vhodnej doplnkovej literatúry.
- Ako vyplýva z celkového kontextu, dôležité je tiež zapojenie **multiperspektivity** pri priamych aktivitách na hodine dejepisu. Znamená to, že na jeden jav/fenomén/problém, v tomto prípade holokaustu, sa dá nazerať z rôznych uhlov pohľadu (ideologicky/propagandisticky – nacizmus a fašizmus, nadriadenosť a podradenosť rás; pragmaticky/ekonomicky – túžba árijcov zbohatnúť cez arizáciu a kompletne odobratie židovského majetku; nábožensky – zaužívané kresťanské stereotypné názory voči Židom, ako napr. obvinenie zo zabitia Ježiša Krista, za ktoré vraj nesie dedičnú vinu

⁶ Dostupné na internete: <https://www1.pluska.sk/regiony/vychodne-slovensko/mlady-student-besede-zenou-ktora-unikla-koncentracnemu-taboru-holokaust-nikdy-nebol> [26. 8. 2019]

⁷ Do pozornosti dávame aj webové stránky a články, ktoré by Vám v praxi mohli pomôcť: <https://www.konspiratori.sk/zoznam-stranok.php>; <https://dennikn.sk/476132/pat-prikladov-alternativne-weby-ohybaju-pravdu/>; <https://www.omeiach.com/hoaxy/15340-wikipedia-dala-na-ciernu-listinu-desiatky-slovenskych-konspiracnych-webov>; <http://protinenavisti.sk/konspiracne-weby-a-alternativne-spravodajstvo/>; <https://www.youtube.com/watch?v=eoK7OoD9puU> [26. 8. 2019]. Výborným mediálnym zdrojom informácií a inšpirácií je tiež český portál <http://antisemitismus4589.dejepis21.cz/>, ako aj <http://stereotypy.cz/> [4.10.2019].

celé etnikum; eticky – hodnota života, súcít so Židmi cez pripomenutie si konkrétnych príbehov; geograficky – roztrúsenosť Židov ako starovekého národa po svete a dôsledky tohto faktu, Židia ostali na dlhé stáročia bez svojej oficiálnej vlasti; psychologicky – odlišné vnútorné prežívanie a nastavenie obetí holokaustu a ich trýzniteľov a pod.). Námety k takémuto prístupu poskytujú metodické pomôcky zverejnené na metodickom portáli ŠPÚ, predovšetkým tie, ktoré sú spojené s pracovným a koncentračným táborom v Seredi.

- **Riešenie problému – diskusia.** Vyučujúci nastolí problém súvisiaci s témou holokaustu. Na ZŠ napr. môže ísť o námety typu: hodnota ľudského života, príčiny a dôsledky genocídy; na stredných školách je možné hlbšie diskutovať aj o princípe uplatnenia kolektívnej viny. V súvislosti s uvedeným možno zapojiť metódy brainstormingu a pojmovej mapy (kľúčové slovo – holokaust/šoa⁸)

Najčastejšie chyby pedagógov pri vysvetľovaní témy holokaust:

- Tému prezentujú žiakom príliš akademicky, faktograficky, bez hlbšieho emocionálneho presahu.
- Dookola sú opakované rovnaké informácie, ktoré vytvárajú akési vedomostné kliše bez schopnosti veci vysvetliť a pochopiť.

Využitelný filmový a dokumentárny materiál k téme:

TV dokumenty:

- <http://www.edahfilm.sk/> – rôznorodé príbehy Židov z obdobia druhej svetovej vojny, ktoré chceli zanechať ako odkaz a zároveň varovanie ďalších generáciám
- <https://www.youtube.com/watch?v=NcMTsAwO83U> – nekomentované zábery tábora pri Osvienčime – Auschwitz-Birkenau
- <https://www.youtube.com/watch?v=ej9IN1Q3mFE> – dokument Dve tváre Osvienčimu
- https://www.youtube.com/watch?v=HpGCu7347Ho&list=PLPqF-ux8EVv7Se_0M5_BfxyFy8mxB1UsG – Apokalypsa – druhá svetová vojna – 1. časť (čas 33:30 min. – 26:30 min.);
https://www.youtube.com/watch?v=9e2n5KnJcVA&list=PLPqF-ux8EVv7Se_0M5_BfxyFy8mxB1UsG&index=3&has_verified=1 – 3. časť (7:00 - 7:45, 18:15 - 19:15, 33:30-37:30); https://www.youtube.com/watch?v=dGPKmkSn8Ec&list=PLPqF-ux8EVv7Se_0M5_BfxyFy8mxB1UsG&index=4 – 4.časť (17:30 - 18:50);
https://www.youtube.com/watch?v=CoNNd3EB_Yk&list=PLPqF-ux8EVv7Se_0M5_BfxyFy8mxB1UsG&index=5 – 5. časť (15:33 - 17:00, 33:05 - 35:13);
https://www.youtube.com/watch?v=dw5aBE-UHg&list=PLPqF-ux8EVv7Se_0M5_BfxyFy8mxB1UsG&index=6 – 6. časť (32:45 - 34:20, 47:33 - 49:00)
- *Sila ľudskosti / Nickyho rodina* – televízne dokumenty o záchrancovi stoviek (669) slovenských a českých židovských detí sirovi Nicholasovi Wintonovi, ktorému sa podarilo vďaka urgentnému

⁸ Hebrejský termín pre hromadné vyvražďovania Židov počas druhej svetovej vojny.

vybaveniu potrebných dokladov v Anglicku zabezpečiť ich presun na západ za hranice Protektorátu Čechy a Morava, a to tesne pred vypuknutím druhej svetovej vojny. Šancu pomerne pokojne prežiť vojnu a ďalej obohacovať tento svet, i keď ďaleko od vlastnej rodiny, tak dostali pri uvedení si generáčného vývoja tisíce ľudí. Pre nich bol sir Winton skutočný záchranca a hrdina, čo mu dávali najavo aj na sklonku jeho dlhého života, teda desiatky rokov po skončení vojny. Zaujímavé a podstatné je, že napriek tomu, že sa pán Winton 50 rokov o svojich aktivitách v prospech židovských detí nikomu nezmenil, nakoniec jeho tajomstvo vyšlo najavo a ostáva pozitívnym mementom sily ľudskosti.

Filmy:

- *Pianista* – film, ktorý zobrazuje príbeh poľského Žida a výborného pianistu Wladysława Szpilmana, ktorého životné osudy počas druhej svetovej vojny zobrazujú tŕnistú cestu, ktorou si museli prejsť tisíce Židov, pričom len malá časť z nich mala to šťastie, že sa konca vojny dožila.
- *Schindlerov zoznam* – skutočný príbeh nemeckého podnikateľa a nacistu Oskara Schindlera, ktorý sa z vypočítavého obchodníka, profitujúceho z práce židovských väzňov, stane vďaka postupnému prebudeniu ľudskosti a nemilosrdnej konfrontácii s tragédiou označovanou ako „konečné riešenie židovskej otázky“, jedným z najväčších záchrancov Židov (cca 1100 ľudí). **Film obsahuje veľa násilných scén, rovnako ako film Pianista, a preto je vhodné vystrihnúť iba také scény, ktoré žiakov poučia a zároveň im emočne neublížia.**
- *Chlapec v pruhovanom pyžame* – fiktívny a značne zidealizovaný (až na tragický záver) príbeh kamarátstva syna nacistického dôstojníka a židovského chlapca, prebiehajúce na rozmedzí dvoch protichodných svetov, sveta nemeckých dobyvateľov a sveta neslobody v podobe koncentračného tábora. Tieto svety oddeľuje ostnatý drôt, ktorý však nebráni chlapcom komunikovať a vzájomne sa ľudsky obohacovať. V reálnej dobe, do ktorej je film vsadený, by sa také niečo nemohlo odohrať. Film má však silnú etickú hodnotu a odkaz.
- *Obchod na Korze* – jediný slovenský film ocenený Oscarom rozpráva príbeh dobrosrdečného truhlára Tona Brtka, ktorý sa pod nátlakom chamtivej manželky a arizačných možností, ktoré vytvorila vláda vojnovej Slovenskej republiky, nechá nahovoriť na prebratie obchodu starej Židovky Rozálie Lautmanovej. Tá ho však uvíta ako pomocníka, nerozumejúc politickej a sociálnej realite. Pani sa o neho stará, on jej tiež pomáha a popri tom sa navonok tvári ako arizátor. Film ukazuje nezmyselnosť arizačného procesu, národnej zlodejskej akcie odobrenej najvyššie postavenými politikmi, namierenej na prebratie židovského majetku a sprevádzanej obrovskou korupciou. Dej filmu ukazuje aj násilné pôsobenie gardistov ako fanatických stúpcov „ľudáckej“ ideológie a napokon aj osud slovenských Židov, donútených nastúpiť do transportov smerujúcich k vyhladzovacím táborom.
- *Všetci moji blízki* – filmové spracovanie rozpráva príbeh židovskej rodiny, ktorá sa musí vyrovnávať s nástrahami doby po podpísaní Mníchovskej dohody v roku 1938. Film približuje aj vyššie spomenutú osobnosť sira Nicholasa Wintona, ktorého historický počin v snímke oživa.

Čo ste u holokauste možno doposiaľ nevedeli:

- ✓ Holokaust znamená „štátom programovo riadenú a plánovanú perzekúciu a genocídu európskych Židov uskutočňovanú v rokoch 1933–1945 nacistickým Nemeckom a jeho

satelitmi.“⁹ Slovo holokaust pochádza z gréčtiny – holokauston a znamená úplné spálenie, zápalnú obeť. Hebrejský ekvivalent termínu holokaust je šoa, čo v preklade znamená katastrofa, zničenie, prípadne záhuba.

- ✓ Holokaust neprežilo približne 1,5 milióna detí.
- ✓ Prečo toľko detských obetí? Nacisti ich nevedeli pracovne využiť, lebo neboli zvyčajne dost' silné na úmornú prácu, a tak sa ich radšej zbavili. Boli si vedomí, že zničením najmladšej židovskej generácie sa eliminuje možnosť neskoršej obnovy židovského národa a ten ako celok zanikne, čo bol finálny cieľ „riešenia židovskej otázky“, minimálne na európskom kontinente.
- ✓ Nacisti mali tiež strach, že ak by nechali židovské deti žiť, tak by sa raz chceli pomstiť za zaobchádzanie so svojimi rodičmi, čiže masové zabíjanie, ktoré z nich spravilo siroty.
- ✓ Rovnaký osud ako v prípade státisícov nevinných detí, t. z. pokiaľ možno okamžité vyhladenie, čakal aj na starých a chorých, teda v očiach nacistov neproduktívnych.
- ✓ Mnohí Židia sa neraz cítili byť oprávnené právoplatnými občanmi štátov, v ktorých žili. Propaganda však poštvala väčšinové obyvateľstvo proti nim a aj keď boli napr. Slováci, tak boli vnímaní prvoplánovo ako nebezpečný protištátny element, ktorý treba rýchlo vyštváť preč a o jeho ďalší osud sa nezaujímať.
- ✓ Transporty Židov do Poľska, kde mali podľa propagandy ďalej žiť a pracovať v slušných podmienkach, no v skutočnosti mali byť vyvraždení, predstavovali úmornú mučivú cestu. V dobytých vagónoch sa tiesnili desiatky ľudí¹⁰ bez základného hygienického vybavenia, jedla a vody. Ľudia boli na seba natlačení, dýchatelného vzduchu bolo minimum. Vlaky cestovali do cieľovej stanice niekedy aj celé dni. Preto nie je prekvapením, že po príchode do táborov smrti niektorí fyzicky slabší jedinci vypadli z vagónov už mŕtvi. Tých, ktorí presun prežili, rozdelil na skupiny podľa toho či mohli byť pred smrťou ešte využití na ťažkú fyzickú prácu. Časť z nich, ktorá selekciou neprešla, bola okamžite splynovaná v plynových komorách a následne spálená v krematóriách.
- ✓ Pred spustením systému hromadného zabíjania v táboroch boli v okupovaných krajinách vykonávané vraždy Židov a iných nepohodlných skupín obyvateľstva zvyčajne zastrelením, pričom obeť si pred popravou, individuálnou či hromadnou, sami kopali hroby. Tento postup sa ukázal byť neefektívny, preto sa pristúpilo k otravám plynmi

⁹ holokaust. In: *EncyclopaediaBeliana*. 1. vyd. Bratislava : Encyklopedický ústav SAV, Veda, 2010, 686 s. ISBN 978-80-970350-0-6. Zväzok 6. (His – Im), s. 124.

¹⁰ Čo sa týka Slovenskej republiky (1939 – 1945), tak v prvej vlne transportov bolo v jednom vagóne približne 40 ľudí, 25 vagónov tvorila súprava s 1000 ľuďmi. Počas druhej vlny transportov to mohlo byť niekedy až 90 ľudí na jeden vagón, pretože vtedy boli transporty zdvojnásobené.

(oxidy uhlíka)¹¹, resp. výparmi z nákladných áut, v ktorých obeť uväznili. Ani tento systém nedokázal zabiť očakávaný, t. z. veľký počet ľudí za extrémne krátky čas, a tak nacisti pristúpili k hromadnému vyvražďovaniu vo vybratých táboroch, predefinovaných z koncentračných na vyhladzovacie.

- ✓ Pred koncom vojny stále prežívali v táboroch niektorí väzni a časť z nich bola schopná aj pohybu. Nacisti museli kvôli postupu červenej armády svoje pozície rýchlo opustiť. Dozorcovia sa na príkaz vrchného velenia rozhodli usmrtiť preživších nezmyselnými vysilujúcimi pochodmi smrti smerom na západ k Nemecku. To zabilo ďalšie tisíce ľudí. Pred opustením táborov si vrahovia dali záležať, aby zničili čo najväčšie množstvo dôkazov o ich zverstvách. Plynové komory sa napr. snažili vyhodit' do vzduchu¹². Všetky stopy, materiálne alebo písomné, sa však zahladať nedali. Rozsah genocídy bol priveľký.
- ✓ Po Viedenskej arbitráži v októbri 1938 pripadlo južné Slovensko Maďarsku, v ktorom autokraticky vládol Miklós Horthy. Tak ako slovenská vláda na čele s neskorším prezidentom Jozefom Tisom, aj on kolaboroval s nacistami. Nepresadzoval však z rôznych dôvodov, vrátane vlastných politických, tak radikálny postup voči Židom ako slovenské štátne orgány. Preto Židia, ktorí sa ocitli v obciach a mestách pripojených k Maďarsku, žili počas prvých rokov vojny omnoho pokojnejšie a bez väčšieho strachu o život, a to až do roku 1944. Vtedy prebrali moc v Maďarsku radikálni nacisti (Šípové kríže) a začali s čistkami. V priebehu niekoľkých mesiacov bolo vyše pol milióna maďarských i pôvodne slovenských Židov vyvezených do táborov smrti, kde ich čakala okamžitá smrť. Zvyšok, ktorý už nebolo možné transportovať (približne 200 000), bol likvidovaný spomenutými pochodmi smrti a hromadnými popravami v Budapešti. Vývoj vojny bol nasmerovaný jasne v neprospech Nemecka, a preto sa pozornosť nacistov sústredila na zabitie čo najväčšieho počtu nepriateľov. Ako vieme, Židia, Rómovia, politickí odporcovia, homosexuáli, handicapovaní a náboženský sektári patrili medzi tých najväčších.
- ✓ Existovalo viac druhov táborov – pracovné, koncentračné a vyhladzovacie. V pracovných a koncentračných táboroch väzni zvyčajne vo fabrikách vyrábali veci pre potreby nemeckej armády. V pracovných táboroch boli umiestňovaní predovšetkým politickí oponenti a vojnoví zajatci. Koncentračné tábory slúžili ako prechodná stanica pred deportáciou do táborov smrti. V týchto vyhladzovacích táboroch bolo „konečné riešenie židovskej otázky“ dotiahnuté do konca. Boli uspôsobené na masové zabíjanie na dennej báze. Aj v nich boli väzni, ktorí tvrdo pracovali, ale v konečnom dôsledku mala na všetkých čakať skôr či neskôr plynová komora. Nacisti pracovné skupiny obmieňali. Kto nevládal, išiel do plynu alebo ho rovno zastrelili. V táboroch bol pretlak ľudí, lebo stále

¹¹ Tento systém bol využitý už od roku 1939 v programe eutanázie, tzv. program T4 (podľa ulice Tiergartenstrasse 4). Vražďili v ňom ľudí s mentálnym či fyzickým postihnutím.

¹² Vyhladzovacie tábory v rámci akcie Reinhard boli úplne zrovnané so zemou, na ich mieste prakticky nič nezostalo.

prichádzali nové transporty zo všetkých kútov Európy a noví väzni, ak neboli hneď pri selekcii poslaní na smrť, obsadzovali miesta na prácu (v dielňach) po starších väzňoch. Uvedené neznamená, že by v pracovných a koncentračných táboroch neprichádzalo k vraždeniu. Umieralo sa od fyzického vyčerpania, neliečených chorôb a nezriedka sa vykonávali aj popravy.

- ✓ V táboroch typu Sobibor, Treblinka, Belzec sa prakticky nedalo dlhodobejšie prežiť. Išlo o čisto vyhladzovacie tábory. Približne 99% ľudí v nich bolo zavraždených okamžite po príchode. Kombináciu koncentračných a vyhladzovacích táborov predstavovali tábory Auschwitz pri meste Osvienčim, Majdanek a Chelmno.
- ✓ Viacerí ľudia sa čudujú, prečo sa Židia nebránili, keď ich zatvárali do giet alebo odvážali transportmi nevedno kam. Po prvé, propaganda hlásala, že sa im nič nestane, nacisti ich nechali zbalit' si nevyhnutné veci, ktoré im však vzápätí ukradli (hlavne cennosti) a sľubovali im, že rodiny ostanú pokope. Pri odchode ich na nádražiach neraz odprevádzala hudba. Po druhé, tí, ku ktorým sa dostali hrozivé správy o podmienkach v táboroch, volili pasívny alebo aktívny odpor, lenže obyčajne nemali prostriedky, materiálne (zbrane), organizačné ani finančné, aby vznikol organizovaný odpor. Zopár výnimiek však existuje, a tou najznámejšou je povstanie vo Varšavskom gete, ktoré malo byť zrovnané so zemou a všetci jeho zvyšní obyvatelia, ktorí v ňom dokázali prežiť v neľudských podmienkach, mali byť odvezení do táborov smrti. Keď sa správa rozšírila, zorganizoval sa odpor, podporený výzbrojou, ktorú sa Židom podarilo zhromaždiť a utajiť napriek nacistickým kontrolám. Pre obyvateľov geta išlo o výber medzi dvomi možnosťami – umrieť hrdinsky v boji, alebo ako odľudštená vec v plynovej komore. Prvá možnosť prevážila. Boj bol nečakane dlhý. Povstanie vypuklo 19. 4. 1943 a skončilo 16. 5. 1943. Vzhľadom na okolnosti sa vzbúrenci bránili presile skutočne dlho. Vstúpili tým do dejín, hoci život si nezachránili.
- ✓ Aj pri slovenských Židoch platí, že neostali voči svojmu osudu úplne pasívni. Po prvej vlne transportov (z veľkej časti do vyhladzovacích táborov, predovšetkým Sobiboru, ale tiež do zmiešaného tábora Auschwitz-Birkenau¹³) v roku 1942 ostali zvyšní Židia v pracovných a koncentračných táboroch na Slovensku (napr. Sereď, Nováky, Vyhne), kde žili a pracovali pomerne pokojne, ale ľudské práva, občianske práva ani majetok im štát nevrátil. Niektorí boli držiteľmi rôznych druhov výnimiek. Pri ich udeľovaní zohrávala veľkú úlohu korupcia, ale spočiatku aj nevyhnutnosť dočasne udržať niektorých dôležitých Židov na Slovensku kvôli ich profesii či spoločenskému postaveniu. S vypuknutím Slovenského národného povstania 29. 8. 1944 sa veľa Židov, ktorí už neboli v tom čase špeciálne strážení, pridalo k povstalcom a so zbraňou v ruke bojovali proti nemeckým okupantom, poslaným potlačiť povstanie. Slovenská vláda ich príchod odobrila¹⁴. Židovskí povstalci preto nebojovali iba proti Nemcom a štátnemu režimu ako

¹³ Slovenský výraz je Brezinka.

¹⁴ K priamej okupácii územia sa schyľovalo už mesiace predtým. Bolo zrejmé, že k nej pri intenzite partizánskych akcií provokujúcich nemeckých „spojencov“ príde skôr či neskôr, ale skutočnosť, že nakoniec prítomnosť nacistov ospravedlňovala a fakticky odobrila samotná slovenská vláda, je hanebná.

takému, ale aj proti ideologickým spojencom nacizmu z radov oslabenej slovenskej armády a predovšetkým Hlinkovej gardy (HG). SNP znamenalo ukončenie platnosti akýchkoľvek úľav a výnimiek. Cieľom nemeckej armády a špeciálnych Pohotovostných oddielov HG bolo vypátrať a zavraždiť čo najviac Židov a Rómov schovávajúcich sa alebo bojujúcich po celej krajine. Nastal teror. Špecifikom doby bolo, že napriek okolnostiam na tom boli títo Židia lepšie pokiaľ išlo o vyhliadky na prežitie ako iní Židia, ktorí pred vypuknutím SNP ostali v táboroch. Na nich čakala brutalita, ktorej sa nemohli brániť, podporená obnovením transportov priamo do vyhladzovacích táborov, keďže „konečné riešenie“ naberalo s blížiacim sa koncom vojny a s uvedomovaním si zjavenej porážky nacistov paradoxne na intenzite. Z týchto transportov vojnu prežilo mizivé percento ľudí.

- ✓ Celkovo bolo počas prvej vlny transportov v roku 1942 z územia Slovenska nezákonne vyvezených za poplatok 500 ríšskych mariek za osobu (tzv. osídľovací poplatok) dokopy vyše 57 000 Židov. Prvý vlak odišiel s 1000 mladými dievčatami 25. 3. 1942 zo stanice v Poprade. Cestu jedna z nich, oslabená chorobou, neprežila. Zvyšných 999 dievčat dorazilo do tábora v Osvienčime. Podľa svedectiev ich dlhý pobyt v zajatí prežilo približne 20. Prvá vlna deportácií sa zastavila až 20. 10. 1942. Väčšia polovica slovenskej židovskej populácie bola dotedy poslaná preč na smrť, i keď propaganda hlásala, že idú výlučne pracovať a že sa im bude dobre dariť. Uveriť tomu bolo jednoduchšie, ako sa reálne zamýšľať nad tým, čo sa okolo deje a kam to smeruje. Tí, ktorí sa nebáli čeliť pravde (napr. gréckokatolícky biskup Pavol Peter Gojdič), otvorene proti transportom vystúpili, čo prispelo k ich zastaveniu. Protestovali aj niektorí katolícky kňazi a oficiálna protestná nóta bola dokonca doručená priamo z Vatikánu. Napriek tomu boli okrem mladých dievčat medzičasom odvezení aj produktívni muži, otcovia a živitelia rodín, takže štátu ostali na starosť starci a deti, predstavujúci sociálne bremeno. Dialo sa to napriek opakovaným vyhláseniam, že rodiny budú odchádzať spolu. Ľudácky režim Židov (spoluobčanov) najprv zbavil ľudských a občianskych práv, následne ekonomicky zruinoval a keď už z tohto dôvodu predstavovali sociálnu záťaž, tak ich ako nepotrebných poslal za hranice.
- ✓ Druhá séria transportov odštartovala počas okupácie Slovenska nacistickými vojskami. Prvý z nich bol vypravený 30. septembra 1944 zo Serede. Do konca vojny bolo vyvezených ďalších asi 13 500 Židov. Celkovo tak v koncentračných táboroch v dôsledku transportovania z územia Slovenska zahynulo viac ako 70 000 židovských občanov.
- ✓ Poznáme aj prípady útekov z táborov. Jeden hromadný sa podaril v roku 1943 za pomoci uväznených sovietskych vojakov zo Sobiboru¹⁵. Dokopy utieklo až 600 ľudí, ale len približne 300 sa cez nástrahy dostalo do okolitých lesov. Nanešťastie, krátko po úteku boli skoro všetci títo väzni pochytení a zabití. Doslova po nich nacisti poľovali. Skupiny sa museli rozdeliť a nakoniec prežilo iba cca 50 osôb.

¹⁵ V rámci transportov v roku 1942 z viac ako 57 000 Židov deportovaných zo Slovenska padlo za obeť cca 25 000 práve vo vyhladzovacom tábore Sobibor.

- ✓ Ešte známejší je útek slovenských Židov Alfréda Wetzlera a Waltera Rosenberga (známy pod pseudonymom Rudolf Vrba). Pomohlo im, že sa mohli po tábore v Osvienčime voľne pohybovať, keďže plnili funkciu blokových pisárov. V apríli 1944 sa im podarilo „skryť do priestoru v naskladanom dreve vo vonkajšom strážnom okruhu tábora smrti v Osvienčime. V noci po troch dňoch, kedy po nich prestali v blízkosti tábora pátrať príslušníci SS, vyliezli z úkrytu a dali sa na útek smerom na Slovensko. Po viac ako 10 dňoch chôdze prekonal takmer 100 km, až prekročili štátnu hranicu. Trvalo ešte niekoľko dní, kým sa dostali do Žiliny, kde v dňoch 25. - 28. apríla 1944 pred tzv. Židovskou pracovnou radou vypovedali o tom, čo sa deje v tábore smrti, z ktorého ušli. Tu získali falošné doklady s menami Jozef Lánik a Rudolf Vrba, pričom obaja tieto mená využili ako pseudonym pri písaní knižných spomienok o tábore smrti, W. Rosenberg si meno Rudolf Vrba ponechal do konca života. Obaja boli vypočúvaní oddelene z dôvodu zistenia pravdivosti dovtedy neuveriteľných a neoverených správ. Následne bola podľa ich výpovede napísaná 32-stranová Správa Wetzlera a Vrba, známa i ako Správa o Osvienčime a Brzezinke alebo Osvienčimská správa. Jej text bol okamžite preložený do ďalších jazykov a distribuovaný kompetentným úradom na Západe tak, aby sa zabránilo ďalším deportáciám a plánovanej smrti desaťtisícov ľudí v plynových komorách. Správa obsahovala napr. nákres táborov v Osvienčime a Brezinke, náčrt krematória a plynovej komory, odhad počtu ľudí, ktorí zahynuli v plynových komorách podľa jednotlivých krajín, systém evidencie a fungovania táborov a ďalšie podrobné informácie. Do troch častí Správy spísali iba to, čo priamo obaja alebo individuálne zažili.“¹⁶
- ✓ Nacisti sa neštítali na týranie Židov využívať metódu rozdeľuj a panuj. V getách i táborech si vybrali skupiny ochotných Židov, ktorí „dohliadali“ na poriadok diktovaný Nemcami. Robili za nich často „špinavú robotu“ a poberali výhody. Je zrejmé, že v očiach ostatných väzňov boli vnímaní negatívne. Najhorší údel sa ale dostal tzv. sonderkomandám, vybraným na aktívnu účasť pri popravách členov vlastného národa. Rozdeľovali osobné veci splynovaných osôb, odprevádzali ich do komory smrti, po zavraždení hádzali telá do pece, a to všetko s vedomím, že skoro naisto rovnaký osud postihne aj ich.
- ✓ Napriek vyššie spomenutým faktom je nutné dodať, že zďaleka nie všetci Slováci boli ľahostajní alebo priamo extrémisticky naladení a nechávali Židov trpieť. Boli aj takí, ktorí si nevybrali ekonomický profit súvisiaci s arizáciou židovského majetku a neuverili všadeprítomnej propagande, keďže so Židmi nemali zlú skúsenosť. Zvolili si riskantnú, priam život ohrozujúcu cestu pomoci blížnym a spoluobčanom s iným vierovyznaním. Schovávali ich, dávali im stravu, doručovali informácie a pod. Vzhľadom na počet obyvateľov sa Slovensko radí medzi krajiny s najvyšším počtom ocenených vyznamenaním Spravodliví medzi národmi¹⁷, ktoré udeľuje štát Izrael ako najvyššie vyznamenanie pre príslušníkov iných národov, ktorí sa rozhodli zachrániť Židov počas

¹⁶ Dostupné na internete: <https://www.upn.gov.sk/sk/sprava-alfreda-wetzlera-a-rudolfa-vrba-1944/> [28. 8. 2019]. Odporúčame, aby ste si túto správu prečítali celú, pretože obsahuje množstvo dôkazov o nacistickej krutosti, ktoré možno argumentačne využiť, ak by prišlo zo strany žiakov k popieranu holokaustu.

¹⁷ Mená ocenených sú vytesané do Múru cti v Záhrade spravodlivých v areáli pamätníka Jad Vašem v Jeruzaleme. V súčasnosti sú nositeľmi vyznamenania 590 Slováci.

holokaustu. Sú to hrdinovia svojej doby, na ktorých odkaz treba upozorňovať a aspoň niektoré príklady sprostredkovať aj žiakom.

Odporúčaná doplnková literatúra k téme:

- FRANK, Otto H. – PRESSLER, Miriam (ed.). *Denník Anny Frankovej*. Bratislava : Slovart, 2015, 376 s. ISBN 978-80-556-0997-3.
- LANZMANN, Claude. *Šoa*. Praha : PROSTOR, 2011, 232 s. ISBN 978-80-7260-252-0.
- LILLY, Kartész. *Všetko pohltili plamene*. Rimavská Sobota : Židovská náboženská obec v Rimavskej Sobote, 2014, 324 s. ISBN 978-80-9716-712-7.
- STERN FISCHEROVÁ, Viola – HOMOLOVÁ TÓTHOVÁ, Veronika. *Mengeleho dievča*. Bratislava : IKAR, 2016, 368 s. ISBN 978-80-5515-188-5.

Kniha zaznamenáva život Violy Fischerovej, rodenej Sternovej. Je reflexiou o jej živote a udalostiach v období pred druhou svetovou vojnou, počas nej a po nej. K spomienkam sa vrátila so sedemdesiatročným odstupom a opisuje ich tak, ako sa jej uložili v pamäti. Autorka prežila štyri koncentračné tábory a bola jednou z mnohých obetí sadistických pokusov na ľudoch, uskutočňovaných „v mene vedy“ doktorom Mengelem. Kniha predstavuje príbeh o odvahe, statočnosti, láskavosti a obetovaní sa, ale aj o zlobe, podlosti a obludnom ponižovaní iných ľudských bytostí. Ide o príbeh vskutku výnimočný. Pani Fischerová totiž okrem toho, že prežila peklo táborov smrti a našla v sebe silu na riskantný útek, dokázala ešte niečo. Vďaka nej chytili brutálnu dozorkyňu z Birkenau.

- **MEŠŤAN, Pavol – PLESNÍKOVÁ, Veronika – KÍČKOVÁ, Adriana – KORČOK, Martin.** *Riešenie židovskej otázky na Slovensku v rokoch 1938-1945. Doplnkové učebné texty*. EDAH, o. z., 2013, 64 s. ISBN 978-80-971425-1-3.

Monotematicky zostavené dielo, obsahujúce sériu doplnkových pracovných listov k vzdelávacím štandardom ISCED 3A (téma holokaust) a k učebnici dejepisu pre 3. ročník gymnázií. Pracovné listy majú ustálenú štruktúru, ktorá obsahuje krátky historický vstup (faktografia je eliminovaná na nevyhnutné minimum) a doplnkové texty. Tie prinášajú ukážky dobových dokumentov, fotografií a autentických spomienok ľudí, ktorí prežili holokaust, ako aj otázky a úlohy. Prostredníctvom empatie sú žiaci vedení k pochopeniu histórie a k individualizácii problematiky.

Doplnenie metodických odporúčaní informáciami o vzdelávacích programoch Múzea
holokaustu v Sereďi – edukačná exkurzia:

1. **Prenasledovanie Židov počas obdobia slovenského štátu:** charakteristika antisemitizmu na slovenskom území; cesta k nedemokratickému režimu; vývoj tzv. *Riešenia židovskej otázky*; prijímanie diskriminačných opatrení; protižidovská propaganda vojnového Slovenského štátu/Slovenskej republiky; postoj Jozefa Tisa k tzv. *Riešeniu židovskej otázky*; prijatie Židovského kódexu; deportácie Židov zo Slovenska v rokoch 1942 a 1944/1945 do nacistických koncentračných a vyhladzovacích táborov; prenasledovanie Židov po vypuknutí SNP.
2. **Pracovné tábory a strediská pre Židov:** vývoj pracovnej povinnosti pre Židov; prvé pracovné strediská a útvary v Slovenskom štáte/Slovenskej republike (1939 – 1945); pracovné tábory v Sereďi, Novákoch a Vyhniach; koncentračné strediská v období deportácií; pracovné tábory a strediská po ukončení prvej vlny transportov; koncentračný tábor v Sereďi.
3. **Úteky z táborov smrti:** vznik a vývoj koncentračných táborov na území nacistického Nemecka pred vypuknutím druhej svetovej vojny; charakteristické znaky pracovných, koncentračných a vyhladzovacích táborov; deportácie Židov zo Slovenska do koncentračných a vyhladzovacích táborov na nacistami okupované územie Poľska; útek Alfréda Wetzlera a Rudolfa Vrba z koncentračného a vyhladzovacieho tábora Auschwitz-Birkenau; odbojová činnosť Židov v okupovanej Európe (povstanie vo Varšavskom gete a vo vyhladzovacích táboroch Treblinka a Sobibor).
4. **Deti a holokaust:** definícia holokaustu; deti počas holokaustu; každodenný život v židovských getách; konečné riešenie židovskej otázky a deti; osudy detí v koncentračných a vyhladzovacích táboroch; židovské deti v Slovenskom štáte/Slovenskej republike (1939 – 1945); osudy detí v pracovnom a koncentračnom tábore v Sereďi.
5. **Spravodliví medzi národmi a osudy Židov po druhej svetovej vojne:** pojem spravodlivých medzi národmi; možnosti záchrany; životný príbeh biskupa Petra Pavla Gojdiča – spravodlivého medzi národmi; návrat Židov z nacistických koncentračných táborov; židovská komunita v ČSR po druhej svetovej vojne.

Informácie k organizovaniu exkurzie:

Základným, stredným a vysokým školám poskytuje Múzeum holokaustu v Sereďi odborné sprevádzanie s lektorom (2€ žiak/študent) a vzdelávacie programy (1€ žiak/študent). Sprevádzanie trvá približne 60 minút a je venované histórii bývalého pracovného a koncentračného tábora v Sereďi a tzv. *riešeniu židovskej otázky na Slovensku* v rokoch 1938 – 1945. Vzdelávacie programy dopĺňajú odborný výklad, pričom ich hlavným cieľom je predchádzanie všetkým formám antisemitizmu, rasizmu, xenofóbie, diskriminácie a ostatným prejavom intolerancie. Dĺžka každého zo vzdelávacích programov je približne 45 až 60 minút.

Informácie k workshopu:

Názov: Život a deportácie zo seredského tábora

Cieľová skupina: žiaci/študenti od 14 do 18 rokov (9. ročník ZŠ – 4. ročník stredných škôl/gymnázií)

Počet účastníkov: 9-33

Čas trvania: 180-210 min.

Cena: 3€/žiak

Využitie metódy a pracovné postupy: skupinová práca (rozdelenie na 3 pracovné skupiny), bádateľské metódy, rovesnícke vzdelávanie, oral history, práca s textom atď.).

Stručný opis priebehu: Žiaci/študenti pod dohľadom múzejného pedagóga pracujú v skupinách. Využívajú exponáty a informácie z expozície, aby vypracovali pracovný list. Na základe vypracovaného pracovného listu sa oboznámi s danou témou (každá skupina má v rámci témy iný okruh). Následne jednotlivé skupiny odprezentujú nadobudnuté poznatky zvyšným dvom.

Nezabudnime:

Kto nepozná minulosť, nepochopí súčasnosť a netuší budúcnosť.